

רע"פ 8601/15 - א א נגד מדינת ישראל

בבית המשפט העליון
רע"פ 8601/15

לפני:
כבוד השופט א' חיות
כבוד השופט ח' מלצר
כבוד השופט י' עמית
כבוד השופט א' שהם
כבוד השופטת ע' ברון

המבקש: א א

נ ג ד

המשיבה: מדינת ישראל

בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה בתיק ע"פ 41592-05-15 שניתן ביום 29.10.2015 על ידי כב' השופט בכיר י' גריל, כב' השופט כ' סעב וכב' שופט עמית ש' ברלינר

תאריך הישיבה: ט"ו באייר התשע"ז (11.5.2017)

בשם המבקש: עו"ד דורית נחמני אלבק ועו"ד חלי גראו גלבוע

בשם המשיבה: עו"ד תמר פרוש

פסק-דין

השופט י' עמית:

1. האם ניתן לזכות נאשם, שניתנה עליו חוות דעת פסיכיאטרית לפיה לא היה שפוי בעת ביצוע המעשה על פי הוראת סעיף 34 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: חוק העונשין), והוא גם בלתי כשיר לעמוד לדין על פי הוראת סעיף 170 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 (להלן: החסד"פ)?

עמוד 1

השאלה שלפנינו התעוררה נוכח הטענה כי הלכת וחנון (רע"פ 2675/13 מדינת ישראל נ' וחנון (3.2.2015); דנ"פ 1237/15 מדינת ישראל נ' וחנון (5.7.2015)) שינתה את הלכת פלוני (ע"פ 9078/09 פלוני נ' מדינת ישראל (14.2.2012) (להלן: הלכת פלוני)).

2. לקורא שאינו מתמצה ביחס שבין הדין הפלילי לחוק טיפול בחולי נפש, התשנ"א-1991 (להלן: חוק טיפול בחולי נפש או חוק טח"ן) אציג בקצרה את הסוגיה, אך תחילה, אפנה להוראות החוק הרלוונטיות לענייננו:

בחוק העונשין:

שפיות הדעת

34ח. לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שעשה אם, בשעת המעשה, בשל מחלה שפגעה ברוחו או בשל ליקוי בכושרו השכלי, היה חסר יכולת של ממש -
(1) להבין את אשר הוא עושה או את הפסול שבמעשהו; או
(2) להימנע מעשיית המעשה.

בחסד"פ:

נאשם שאינו מסוגל לעמוד בדין

170 (א) קבע בית המשפט, לפי סעיף 6(א) לחוק לטיפול בחולי נפש, תשט"ו-1955 (כיום סעיף 15(א) לחוק טח"ן - י"ע), או לפי סעיף 19ב(1) לחוק הסעד (טיפול באנשים עם מוגבלות שכלית-התפתחותית), תשכ"ט-1969, שנאשם אינו מסוגל לעמוד בדין, יפסיק את ההליכים נגדו; אולם אם ביקש הסניגור לברר את אשמתו של הנאשם, יברר בית המשפט את האשמה, ורשאי הוא לעשות כן אף מיזמתו מטעמים מיוחדים שיירשמו.
(ב) מצא בית המשפט בתום בירור האשמה, כי לא הוכח שהנאשם ביצע את העבירה, או מצא שהנאשם אינו אשם - שלא מחמת היותו חולה נפש לאו-בר-עונשין - יזכה את הנאשם; לא מצא בית המשפט לזכות את הנאשם, יפסיק את ההליכים נגדו, ורשאי הוא להפסיקם גם לפני תום בירור האשמה.
(ג) החלטת בית המשפט לפי סעיף קטן (ב) ניתנת לערעור."

בחוק טיפול בחולי נפש:

אשפוז או טיפול מרפאתי של נאשם על פי צו בית משפט

15(א) הועמד נאשם לדין פלילי ובית המשפט סבור, אם על פי ראיות שהובאו לפניו מטעם אחד מבעלי הדין ואם על פי ראיות שהובאו לפני ביזמתו הוא, כי הנאשם אינו מסוגל לעמוד לדין מחמת היותו חולה, רשאי בית המשפט לצוות שהנאשם יאושפז בבית חולים או יקבל טיפול מרפאתי; החליט בית המשפט לברר את אשמתו של הנאשם לפי סעיף 170 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], תשמ"ב-1982 (להלן - חוק סדר הדין הפלילי), יהיה הצו שניתן כאמור בר-תוקף עד תום הבירור, ומשתם או נפסק הבירור והנאשם לא זוכה - יחליט בית המשפט בשאלת האשפוז או הטיפול המרפאתי."

(א1) לא ייתן בית משפט צו לפי סעיף קטן (א) אלא אם כן נוכח כי יש ראיות לכאורה כי הנאשם עשה את מעשה העבירה שבו הואשם בכתב האישום או שעשה מעשה עבירה אחר המבוסס על אותן עובדות או על עובדות דומות לעובדות שבכתב האישום.

(ב). הועמד נאשם לדין פלילי ובית המשפט מצא כי הוא עשה את מעשה העבירה שבו הואשם, אולם החליט, אם על פי ראיות שהובאו לפניו מטעם אחד מבעלי הדין ואם על פי ראיות שהובאו לפניו ביזמתו הוא, שהנאשם היה חולה בשעת מעשה ולפיכך אין הוא בר-עונשין, ושהוא עדיין חולה, יצווה בית המשפט שהנאשם יאושפז או יקבל טיפול מרפאתי.

אי שפיות מהווה סייג מהותי לאחריות פלילית בעת ביצוע העבירה. אי כשירות לעמוד לדין, עניינה בכשירותו הדיונית של הנאשם בעת העמדתו לדין. מדובר בשתי הוראות חוק שכל אחת מהן נמצאת בנקודה שונה על ציר הזמן - הראשונה בעת ביצוע המעשה הפלילי והשנייה בעת ניהול ההליך הפלילי. ייתכן כי נאשם ימצא אחראי בפלילים אך לא יהיה מסוגל לעמוד לדין ולהיפך (לתנאים הנדרשים על מנת לעמוד בסייג אי השפיות ולתנאים הנדרשים לצורך אי כשירות ראו, לדוגמה, פסק דיני בהלכת פלוני; ע"פ 7492/07 חג'ג נ' מדינת ישראל (28.10.2009); ע"פ 8287/05 בחטרזה נ' מדינת ישראל (11.8.2011)).

הדרך אל סעיף 15(ב) לחוק טיפול בחולי נפש עוברת בסעיף 34 לחוק העונשין והדרך אל סעיף 15(א) עוברת בסעיף 170 לחסד"פ (בש"פ 2305/00 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(4) 289, 304-305 (2000)). בשני המסלולים, כאשר בית המשפט מורה על אשפוזו של הנאשם, מועבר עניינו לוועדה הפסיכיאטרית הדנה בעניינו אחת לשישה חודשים. אלא שכאשר הצו ניתן במסלול של סעיף 15(א) והוועדה הפסיכיאטרית מורה בשלב כלשהו על שחרורו של הנאשם מכוח סמכותה לפי סעיף 28(ד) לחוק לטיפול בחולי נפש, אזי יחול סעיף 21 לאותו חוק המאפשר ליועץ המשפטי להורות כי הנאשם יועמד לדין על העבירה בה הואשם.

3. עד להלכת וחנון, נאשם שנמצא כבלתי שפוי בעת ביצוע העבירה, היה מוכרז כמי שאינו בר-עונשין (ע"פ 2947/00 מאיר נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(4) 636 (2002)). הלכת וחנון חידשה הלכה בכך שקבעה כי יש להורות על זיכוי של הנאשם, כפי שכל סייג אחר לאחריות פלילית, כגון הגנה עצמית או טעות בעובדה, מביא לזיכוי הנאשם.

4. את ההבדלים בין אי שפיות לבין אי כשירות ניתן לסכם בטבלה הבאה:

הוראת החיקוק	אי שפיות	אי כשירות
ציר הזמן	34 חלוקה העונשין	170 לחסד"פ
סיווג	בעת מעשה העבירה	בעת ההעמדה לדין
חוק טח"ן	הוראה מהותית	הוראה דיונית
תוצאה	15(ב)	15(א)
	זיכוי וסיום ההליך	הפסקת ההליך (ניתן לחדשו)

וכעת, לאחר שסקרנו בתמצית את ההבחנה בין שתי הוראות החוק, אציג שוב את הדילמה שהניחו הצדדים לפתחנו על רקע המקרה שבפנינו.

5. כנגד המבקש הוגש כתב אישום בבית משפט השלום בעכו, המייחס לו עבירה של היזק לרכוש בזדון לפי סעיף 452 לחוק העונשין. על פי עובדות כתב האישום, המבקש היכה בתריסים של חלונות הבית בו הוא מתגורר יחד עם הוריו וכתוצאה מכך התריסים נשברו. חוות דעת פסיכיאטרית שהוגשה בעניינו של המבקש קבעה כי הוא לא כשיר לעמוד לדין וכן נמצא כי בעת ביצוע המעשה לא היה אחראי למעשיו. המדינה הסכימה לחוות הדעת. בית משפט השלום (כב' השופטת פיינסוד-כהן) הורה על זיכוי של המבקש מחמת סייג אי שפיות הדעת והורה על הוצאת צו לטיפול מרפאתי כפוי כנגדו. המדינה ערערה לבית המשפט המחוזי בחיפה (כב' הרכב השופטים גריל, סעב וברלינר) שקיבל את הערעור, ביטל את זיכוי של המבקש, והורה על הפסקת ההליך הפלילי כנגדו על פי הוראת סעיף 170 לחסד"פ.

על כך הוגשה בקשת רשות הערעור שבפנינו, שהועברה להרכב מורחב לאחר שניתנה רשות לערער.

6. לא בכדי ניתנה רשות לערער בשאלה שבפנינו, באשר מאז הגיחה הלכת וחנן לעולם, סוערות הרוחות בערכאות הדיוניות בשאלה נכבדה זו.

לדעה לפיה ניתן לזכות נאשם במקרה של אי שפיות ואי כשירות ראו, בין היתר: ת"פ (מחוזי ת"א) 870-07-15 מדינת ישראל נ' פלונית (12.11.2015); ע"פ (מחוזי ים) 10749-12-15 ניזרי נ' מדינת ישראל (21.9.2016); ת"פ (שלום ים) 37518-08-15 מדינת ישראל נ' כהן (11.10.2015); ת"פ (שלום פ"ת) 41730-03-15 מדינת ישראל נ' פלוני (5.5.2015); ת"פ (שלום פ"ת) 25813-07-14 משטרת ישראל נ' אבו רזק (15.2.2015); ת"פ (שלום ראשל"צ) 45984-04-15 מדינת ישראל נ' גבאי (4.5.2015); ת"פ (שלום רח') 12004-04-15 מדינת ישראל נ' מקייטן (27.4.2015); ת"פ (שלום ים) מדינת ישראל נ' ידיד (19.8.2015); ת"פ (שלום ת"א) 34029-03-15 מדינת ישראל נ' פלוני (26.3.2015); ת"פ (שלום כ"ס) 59481-03-14 מדינת ישראל נ' קרווני (1.4.2015).

לדעה לפיה לא ניתן לזכות את הנאשם וכי הלכת וחנן לא שינתה את המצב המשפטי ראו, בין היתר, ת"א (מחוזי ים) 59343-02-15 מדינת ישראל נ' פלוני (12.11.2015); ת"פ (מחוזי חי') 11950-05-15 מ"י נ' א.פ (18.6.2015); עפ"ג (מחוזי חי') עמוד 4

9804-09-15 פלוני נ' מדינת ישראל (3.12.2015); ת"פ (מחוזי נצ') 27040-07-15 מדינת ישראל נ' פלוני (11.8.2015); ת"פ (מחוזי ת"א) 32571-07-15 מדינת ישראל נ' גולן (12.8.2015); ע"פ (מחוזי מר') 20663-04-15 מדינת ישראל נ' ש.ל. (18.10.2015); ת"פ (מחוזי ב"ש) 42041-08-15 מדינת ישראל נ' שמואל (29.10.2015); #21& מדינת ישראל נ' אשקר (29.10.2015); ע"פ 29866-08-15 מדינת ישראל נ' שלום (לא פורסם, 15.10.2015); ע"פ 14567-05-15 (מחוזי נצ') מדינת ישראל נ' ל.פ. (2.2.2016); ת"פ (שלום רמ') 34319-06-15 משטרת ישראל תביעות - שלוחת רמלה נ' פלוני (4.4.2016); מ"ת (שלום טב') 26578-04-16 מדינת ישראל נ' פלוני (21.4.2016); ת"פ 6502-03-15 (שלום נצ') מ"י נ' עלימי (31.3.2015); ת"פ (שלום פ"ת) 34118-08-14 מדינת ישראל נ' פלוני (16.7.2015); ת"פ (שלום ב"ש) 40850-03-15 מדינת ישראל נ' פלוני (7.5.2015); ת"פ (שלום ת"א) 10522-03-15 מדינת ישראל נ' צ.א. (13.4.2015); מ"ת (שלום ת"א) 45541-02-15 מדינת ישראל נ' פלוני (4.3.2015); ת"פ (שלום חי') 46255-08-15 מדינת ישראל נ' פלוני (11.10.2015).

לגישת ביניים ראו פסק דינו של השופט ד"ר ליבדרו בת"פ (שלום ב"ש) 15760-09-16 מדינת ישראל נ' היילו (17.11.2016) (להלן: עניין היילו) וכן פסק דינו של השופט ד"ר קובו בת"פ (שלום פ"ת) 7857-07-15 מדינת ישראל נ' פלוני (1.9.2015) (להלן: עניין פלוני).

7. במהלך הדיון בפנינו, ובהמלצתנו, הסניגוריה הציבורית והמדינה הגיעו להסכמה כי הערעור יתקבל (למעשה, ברוח פסקי הדין בעניין היילו ופלוני), תוך קביעת הבהרות באשר לדרך שעל בתי המשפט לילך בה במקרים מעין אלה. כך נעשה להלן.

8. נקדים ונבהיר כי הלכת וחנן לא באה לשנות סדרי עולם, אלא, וכפי שהובהר בהחלטתה של כב' הנשיאה נאור בבקשה לדיון נוסף:

"ההשלכות הרוחביות העתידיות של המקרה, משפטיות ומעשיות כאחד, מצומצמות יחסית ומוגבלות למקרים מועטים (השוו לדנ"א 6149/12 Dexia Credit Local נ' שפירא (3.1.2013)) (להלן: עניין דקסיה). מדובר בשינוי סמנטי בעיקרו, פילוסופי כמעט, של אופן סיווג נאשם החוסה תחת סייג אי שפיות הדעת. בצדק תיארה זאת המדינה כעניין של 'שפה משפטית' (שם, פסקה 17).

הלכת פלוני עומדת על מכונה ולפיה "במצב הדברים הרגיל, כאשר הליך פלילי מופסק בשל חוסר מסוגלות של הנאשם לעמוד לדיון, הפסקת ההליך מביאה מיניה וביה להפסקת בירור השאלה אם הנאשם היה חסר יכולת הבנה או יכולת בחירה על פי סעיף 34 לחוק העונשין". בהלכת פלוני נקבע חריג ולפיו ניתן לזכות את הנאשם, מקום בו "הדיון המשפטי הגיע לקיצו וכל חומר הראיות כבר הונח בפני בית המשפט, אך 'בדקה ה-90' לפני שלב הכרעת הדיון, הנאשם נמצא לא מסוגל לעמוד לדיון".

9. לחריג זה יתווסף כעת חריג נוסף, ולפיו, מקום בו מוגשת חוות דעת פסיכיאטרית הקובעת כי הנאשם היה בלתי שפוי בעת המעשה ולא כשיר לעמוד לדיון, הרי שבהתקיים התנאים הבאים, בית המשפט יורה על זיכויו של הנאשם כאמור בהלכת וחנן בשל סייג אי שפיות:

א. התביעה אינה חולקת על חוות הדעת הפסיכיאטרית על שני חלקיה.
עמוד 5

ב. הסניגור הצהיר כי בחן היטב את חומר הראיות, בחן את האינטרס של הנאשם אותו הוא מייצג, והוא מודע לנפקות הזיכוי מחמת אי שפיות – ולאחר כל אלה הוא מצהיר כי הנאשם ביצע את מעשה העבירה.

במאמר מוסגר: על הסניגור להיות מודע לכך כי לזיכוי מחמת סייג אי השפיות עלולות להיות השלכות שונות, ובין היתר, לגבי הרישום הפלילי; בית המשפט יורה ליתן צו אשפוז או צו לטיפול מרפאתי כפוי לתקופה המירבית כאמור בסעיף 15(ד) לחוק טח"ן; כאשר מדובר בעבירות מין זיכוי מסוג זה מלווה בסמכות ליתן צו פיקוח על הנאשם מכוח חוק הגנה על הציבור מפני ביצוע עבירות מין, התשס"ו-2006; חולה נפש שהוכר ככזה בפלילים עשוי להתחייב בנזיקין בתביעה אזרחית; לזיכוי מחמת מחלת נפש עשויה להיות סטיגמה חברתית.

ג. תיק החקירה הוגש לבית המשפט כתיק מוצגים מוסכם, בית המשפט עיין בתיק והגיע למסקנה כי הנאשם ביצע את מעשה העבירה.

ד. בית המשפט יקבע בפסק הדין המזכה את הנאשם מחמת סייג אי השפיות כי הנאשם ביצע את מעשה העבירה.

למען הסר ספק מובהר כי בהיעדר הסכמה של המדינה לתחולתו של סייג אי השפיות או כאשר אין הסכמה של הסניגור לגבי ביצוע המעשה, אין מקום לזיכוי של הנאשם מחמת סייג אי השפיות. על שני הצדדים להסכים אפוא הן על היסוד העובדתי והן על היעדר היסוד הנפשי בשל התקיימות תנאי סעיף 34 לחוק העונשין. עוד יובהר כי הסכמת המדינה יכול ותינתן בכל שלב של המשפט ולא רק בתחילתו. כך, לדוגמה, יכול והמדינה תחלוק על חוות הדעת הפסיכיאטרית או שלא תהיה לה עמדה בנושא, ורק לאחר שמיעת חלק מהראיות או חקירה של הפסיכיאטר, תסכים כי אכן יש מקום לתחולת סייג אי השפיות.

10. מצאנו להמליץ לצדדים על הדרך המותווית לעיל, משיקולים שונים שאיננו רואים מקום להרחיב בהם, ובין היתר, שיקולים מעשיים; העדפת הדין המהותי והסעד המהותי של זיכוי; והזכות להליך מהיר והוגן שבסופו יזוכה הנאשם.

11. סופו של דבר, הערעור מתקבל בהסכמת המדינה.

ניתן היום, י"ט באייר התשע"ז (15.5.2017).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

